

Ks. ZDZISŁAW MAŁECKI

Uniwersytet Śląski w Katowicach

WYBRANIE IZRAELA W TEOLOGII DEUTERONOMISTYCZNEJ

Księgi Starego Testamentu często wspominają o Izraelu jako o narodzie wybranym przez Jahwe, Boga Izraela. Teksty biblijne przedstawiają różne aspekty tego biblijnego zjawiska. Różnie interpretują je również biblijni egzegeci. Na przykład C. Westermann tak pisze na temat słowa „bahar”: „Jest to późne, ale pochodzące z dalekiej przeszłości stwierdzenie tego, co się stało”¹. B. E. Shafer mówi: „Pojęcie wyboru ludu jest stare i konserwatywne”². H. Wildberger powiada, że istniała prawie powszechna zgoda, że słowo „wybranie” występuje dopiero w Księdze Powtórzonego Prawa, ale to jego twierdzenie o powszechnej zgodzie zrodziło wątpliwości między innymi dlatego, że „te wypowiedzi w Pwt wskazują na stereotyp formy”³.

Wypowiedź ta daje podstawę do dyskusji egzegetów. Z jednej strony istnieje powszechne przekonanie, że pojęcie wybrania Izraela spotykamy dopiero w Księdze Powtórzonego Prawa i występujące tam słowo „bhr” ma duże znaczenie. Z drugiej strony wielu egzegetów przyjmuje, że pojęcie to istniało już wcześniej, a Księga Powtórzonego Prawa używała go często. Przyjmuje się, że wydawca Pwt, używając często tego pojęcia, dał mu ważne teologiczne znaczenie. Zachodzi jednak pytanie, w jakim kierunku należy szukać założeń tego pojęcia? Aby lepiej zrozumieć jego treść, trzeba dokładnie określić jego sens i teologiczną treść.

1. K. Galling w swojej książce *Die Erwählungstraditionen Israels*⁴ mówi o wybraniu, używając różnych terminów. Wiąż ludu izraelskiego z Jahwe przedstawiano za pomocą różnych obrazów i form, które wyrażały ogólną treść tego pojęcia. Można było się nim posługiwać, mówiąc o więzach Izraela z Jahwe od początku dziejów narodu, jak to czynił Galling, gdy mówił o wybraniu w tradycji ojców i wyjścia. W tym sensie można także powiedzieć, że: „Myśli o specjalnej więzi Izraela z Jahwe stanowiły konstytutywny element jego wiary”⁵. Jednak wobec ta-

¹ C. Westermann, *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*, Göttingen 1985, s. 33.

² B. E. Shafer, *The Root bhr and Pre-Exilic Concepts of Choseness in the Hebrew Bible*, „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft” [dalej: ZAW] 1977, 89, s. 20–42, 39.

³ H. Wildberger, bhr, [w:] *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament* [dalej: THAT], Bd. 1, Hrsg. E. Jenni, C. Westermann, München 1971, s. 275–300.

⁴ K. Galling, *Die Erwählungstraditionen Israels*, Beihefte zur „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft” [dalej: BZAW] 1928, 48, s. 2.

⁵ H. Wildberger, bhr..., s. 283.

kiej koncepcji wybrania powstał pewien sprzeciw. Wielu egzegetów przyjęło pogląd Vriezena, że: „Locus classicus deuteronomistycznej teologii wybrania stanowi Pwt 7,6 nn.”⁶. To klasyczne zdanie mówi, że Jahwe wybrał Izraela ze wszystkich narodów: „Ty bowiem jesteś narodem poświęconym Panu, Bogu twemu. Ciebie wybrał, Pan, Bóg twój, abyś spośród wszystkich narodów, które są na powierzchni ziemi, był ludem będącym Jego szczególną własnością” (Pwt 7,6). Nie ma o tym mowy w tradycjach dotyczących początków Izraela. Aby poznać podstawowe założenia deuteronomistycznej teologii wybrania, trzeba wyjść nie od ogólnych myśli mówiących o więzi Izraela z Jahwe, ale pytać o pochodzenie specyficznych elementów deuteronomistycznej teologii wybrania Izraela.

Na początku trzeba dokonać pewnych metodycznych uzupełnień. Trzeba zbadać pod względem treściowym i literackim słowo „bhr” – „wybrać”. Autorzy biblijni, badając to pojęcie, dochodzą do wniosku, że wybranie Izraela wydaje się być tylko specjalnym wypadkiem ogólnego wybrania i że nie istnieją jakieś specjalne problemy teologicznej koncepcji wybrania i jej powstania. Pytanie powinno więc brzmieć: nie od kiedy Izrael używał pojęcia „wybranie” na określenie więzi Izraela z Jahwe, ale: jakie były założenia tego pojęcia, które określało relacje Izraela w stosunku do Jahwe?

2. Do istotnych elementów teologii wybrania należy stwierdzenie, że Jahwe wybrał Izraela „ze wszystkich narodów”. Do jego podstawowych założeń należy pojęcie Boga, który ma moc to uczynić, tzn. musi On mieć władzę nad wszystkimi narodami. Takie pojęcie Boga nie istniało od początków dziejów religii Izraela, jak to się dziś twierdzi. Stary Testament mówi od początku, że inne narody miały swoich bogów i nie miały żadnej więzi z Jahwe. Tak np. w Sdz 11,24 Kemosz, bóg Ammonitów, wyraźnie porównany jest z Jahwe: „Czyż nie posiadasz tego wszystkiego, co Kemosz, bóg twój, pozwolił ci posiadać? Tak samo i my posiadamy wszystko, co Pan, Bóg nasz, pozwolił nam posiadać” (Sdz 11,24). Wspólne uznanie Jahwe i Kemosza przez Izraelitów i Ammonitów jest tu podstawą do takiej argumentacji. W 1 Sm 26,19 Dawid określił swoje wypędzenie z ziemi izraelskiej jako konieczność służenia obcym bogom: „Niech teraz pan mój, król, posłucha słów swego sługi. Jeśli Pan pobudził cię przeciwko mnie, niech rozkoszuje się wonią ofiarną, a jeśli ludzie – niech będą przeklęci przed Panem, gdyż wypędzają mnie dziś, abym nie miał udziału w Jego dziedzictwie, mówiąc niejako: »Idź służyć obcym bogom«” (1 Sm 19,26).⁷ Podobnie wydaje się brzmieć wypowiedź proroka Micheasza: „Choćby wszystkie ludy występowały, każdy w imię swego boga, my jednak występować będziemy w imię Pana, Boga naszego, zawsze i na wieki” (Mi 4,5). Tę wypowiedź rozumieć można również w ten sposób, że więzi Jahwe z Izraelem porównywane są do więzi narodów ze swoimi bogami.

⁶ Th. C. Vriezen, *Die Erwählung Israels nach dem Alten Testament*, „Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments” 1953, 24, s. 51, przyjęty m.in. przez G. von Rada, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, s. 146; W. H. Schmidt, *Alttestamentliche Glaube in seiner Geschichte*, Göttingen 1975, s. 100 n.

⁷ Por. także 2 Krl 5,17.

W związku z tym dla lepszego wyjaśnienia tego pojęcia należy jeszcze rozważyć dwa teksty. W Pwt 32,8 n. czytamy: „Kiedy Najwyższy (El Eljon) rozgraniczał narody, rozdzielał synów człowieczych, wtedy ludom granice wytyczał według liczby synów Izraela, bo Jego lud jest własnością Pana, dziedzictwem Jego wydzielonym jest Jakub” (Pwt 32,8–9). Tekst wyraża przekonanie, że Jahwe podzielił ludy i rozróżnia między El Eljon⁸, który podzielił narody, i Jahwe, którego lud jest własnością.⁹

Inny obraz ukazuje Ps 82, kiedy rozróżnia między El, jako najwyższym bogiem i przewodniczącym bogów, i Jahwe, który powstał w zgromadzeniu: „Bóg powstaje w zgromadzeniu bogów, pośrodku bogów sąd odbywa” (Ps 82,1).¹⁰ Psalm przeciwstawia Jahwe innym bogom i nie porównuje Go z bóstwami. W ostatnim 8. wierszu czytamy: „O Boże, powstań, odbądź sąd nad ziemią, bo wszystkie narody są twoją własnością”. Możliwe, że stanowił on responsorium w pieśni kultowej, brzmi on jak jakaś korektura do Pwt 32,9, gdzie własnością Jahwe jest Izrael. Tekst ten wydaje się być ważnym momentem w rozwoju deuteronomistycznej teologii wybrania. Jahwe jest tu Panem wszystkich narodów i stoi ponad bogami, ale pozostaje jednak wątpliwość, czy jest Bogiem innych bogów. Taka wątpliwość występuje również w innych miejscach Starego Testamentu. Dla nas ważne jest pytanie, skąd pochodzi taka idea, że Jahwe zestawiony jest z innymi bogami. Można tu przytoczyć Ps 96,5: „Bo wszyscy bogowie pogan to ułuda, a Pan uczynił niebios”. Podobnie mówi Ps 95,3–5: „Albowiem Pan jest wielkim Bogiem i wielkim Królem nad wszystkimi bogami; głębiny ziemi są w Jego rękę i szczyty gór należą do Niego. Morze jest Jego własnością: bo On sam je uczynił i stały ląd ukształtowały Jego ręce” (Ps 95,3–5). Podobną wypowiedź spotykamy w Księdze Jonasza, gdzie „każdy wołał do swego boga” (Jon 1,5), również Jonasz został wezwany do modlitwy do swego Boga (w. 6), a następnie wyzna: „Jestem Hebrajczykiem i czczę Pana, Boga nieba i ziemi, który stworzył morze i lądy” (w. 9). Teksty mówią wyraźnie, że Jahwe jest nieporównywalny z innymi bogami. Tylko On stworzył niebo i ziemię, tylko On jest Bogiem.¹¹

O Jahwe Stwórcy czytamy w tekstach mówiących o wybraniu Izraela. Ps 33 mówi o stwórczym działaniu Jahwe: „Przez słowo Pana powstały niebiosy i wszystkie ich zastępy przez tchnienie ust Jego” (w. 6). „Bo On przemówił, a wszystko powstało, On rozkazał, a zaczęło istnieć” (w. 9). Podobną myśl wyraża w. 12: „Szczęśliwy lud, którego Bogiem jest Pan – naród, który On wybrał dla siebie”. Stwórca wybrał sobie jeden naród, a z nieba „spogląda na wszystkich synów ludzkich” (w. 13). „On, który ukształtował każdemu z nich serce. On, który zważa na wszystkie ich czyny” (w. 15). Teksty wyraźnie mówią o stwórczej mocy Jahwe. On stworzył wszystkie narody i spośród nich wybrał sobie jeden.

⁸ G. W a n k e, [w:] THAT, Bd. 2, s. 58.

⁹ R. R e n d t o r f f, El, Baal. und Jahwe, Ges. Stud. z. A.T., 1975, s. 172 n.

¹⁰ W. H. S c h m i d t, *Königtum Gottes in Ugarit und Israel*, BZAW 1966, 86, s. 40 n.

¹¹ Podobną argumentację spotykamy w Księdze Deuteroizajasza, m.in. Iz 40,12 n., 21 n., 27 n.; 44,24 n.; 45,9 n.

Podobną argumentację spotykamy w Księdze Powtórzonego Prawa: „Do Pana, Boga twojego, należą niebiosa, najwyższe niebiosa, ziemia i wszystko, co jest na niej. Tylko do twoich przodków zwrócił się Pan, miłując ich, po nich spośród wszystkich narodów wybrał ich potomstwo, czyli was, jak jest dzisiaj” (Pwt 10,14–15). Podobnie jak w tamtych tekstach, Jahwe jest Panem nieba i ziemi i wybrał jeden lud spośród wszystkich narodów. Mówi o tym również Księga Wyjścia, która literacko i teologicznie blisko jest Księdze Powtórzonego Prawa: „Teraz jeśli pilnie słuchać będziecie głosu mego i strzec mojego przymierza, będziecie moją szczególną własnością spośród wszystkich narodów, gdyż do Mnie należy cała ziemia” (Wj 19,5). Teksty te podkreślają stwórczą moc Jahwe i są sobie bliskie literacko i teologicznie.

Treściowo bliski tym wypowiedziom jest tekst Pwt 4,37: „Ponieważ umiłował twych przodków, wybrał po nich ich potomstwo i wyprowadził cię z Egiptu sam ogromną swoją potęgą” (Pwt 4,37). Tekst mówi o wyjątkowej sytuacji Izraela pośród narodów i o więzi, jaką Izrael cieszy się ze swoim Bogiem. Nawiązanie do wyjścia z Egiptu i wydarzeń pod Synajem prowadzi do wypowiedzi o poznaniu tych prawd: „Widziałeś to wszystko, byś poznał, że Pan jest Bogiem, a poza Nim nie ma innego” (Pwt 4,35). Dalej w w. 37 przychodzi uzasadnienie miłości Jahwe do ojców i wybór ich potomków. W w. 39 argumentacja jest odwrotna: w wybraniu Izrael powinien poznać, że Jahwe jest jedynym Bogiem na niebie i na ziemi (w. 39). Argumentacja jest taka: nie byłoby jedyne Boga na niebie i na ziemi, których Stworzycielem jest On. Nie mógłby wybrać jednego ludu i tak cudownie z nim postępować.

Jest to główna wypowiedź o wybraniu w Księdze Powtórzonego Prawa, mówiąca o związku Jahwe Stworzyciela i wybraniu Izraela.¹² Niektórzy autorzy przyjmują Pwt 10,12 nn. jako główny tekst uzasadniający wybranie. Stawia pytanie o żądaniu Jahwe wobec Izraela: „A teraz, Izraelu, czego żąda od ciebie, Pan, Bóg twój?” (w. 12). Wiersz 14 zawiera uzasadnienie przez wprowadzające „patrz” – „Do Pana, Boga twojego, należą niebiosa, niebiosa najwyższe, ziemia i wszystko, co jest na niej”. Podstawą żądania Jahwe wobec Izraela jest wybranie Izraela, którego dokonał Jahwe Stwórca. Ta argumentacja zakończona jest wierszem 15: „Tylko do twoich przodków skłonił się Pan, miłując ich; po nich spośród wszystkich narodów wybrał ich potomstwo, czyli was, jak jest dzisiaj” (w. 15). Jest to argumentacja podobna do Pwt 4,37 nn., również tu wypowiedź o wybraniu Izraela ma swoje uzasadnienie. Można zatem powiedzieć, że gdzie jest mowa o wybraniu Izraela, tam tekst wskazuje na stwórcze działanie Jahwe i Jego stwórczą moc.

3. Wrócimy jeszcze do pytania o założenia deuteronomistycznej teologii wybrania. Według naszego zdania, nie było we wczesnej historii religii izraelskiej wyraźnych pojęć o wybraniu Izraela przez Jahwe spośród wszystkich narodów. Tezę tę można rozpatrywać podwójnie: po pierwsze, nie ma potrzeby w tych rozważaniach, kiedy Jahwe rozumiany był jako Bóg pokoleń lub Izraela, ograniczać Jego

¹² Th. C. Vriezen, *Die Erwählung...*, s. 56 n.

panowania lub działania tylko do Jego ludu. Po drugie, takie przedstawianie Boga nie potrzebowało ukazywania panowania Jahwe w ten sposób. Rozszerzając myśl o Bogu pokoleń lub narodu, na Boga, który mógł wybrać jeden naród spośród wielu, nie zyskujemy jakiegoś jasnego obrazu Boga. Założenia do takiego rozumienia Boga leżą na innej płaszczyźnie.

Istnieje dziś przekonanie, że pierwotna religia izraelska przez spotkanie się z religią Kanaanu doznała pewnych zmian. Przez konfrontację z kananejskimi wyobrażeniami Boga i przyjęcie istotnych funkcji kananejskich bogów dla Jahwe, ich Bóg stał się Królem bogów, a następnie wszystkich narodów. Jako Stwórca świata był Bogiem jedynym.¹³

Prowadziło to w konsekwencji do zaprzeczenia istnienia innych bogów, ale nie musiało prowadzić do przekonania, że Jahwe jest jedynie Bogiem Izraela. Był On przecież Królem nad narodami – „Bóg króluje nad narodami, Bóg zasiada na swoim świętym tronie” (Ps 47,9). Problem ten nie powstał nagle i w jakiejś skróconej formie, jak został tu sformuowany. Był to wynik dłuższego rozwoju w historii religii Izraela. Można liczyć się z tym, że „uniwersalne” rozumienie Boga pozostało obok wiary w specjalną więź Izraela ze swoim Bogiem. Wypowiedzi o różnych aspektach religii izraelskiej miały różne swoje Sitz im Leben i od początku nie były to refleksje systematycznie układane w całość.¹⁴

Stało się to w Księdze Powtórzonego Prawa. Główne deuteronomistyczne idee można ocenić jako samodzielne ich powstanie w dziejach rozwoju religii Izraela. Chcemy prześledzić jeszcze wypowiedzi na ten temat w Księdze Powtórzonego Prawa.

Zacznijmy znów od Pwt 10,14 n. Była już mowa o związku mocy stwórczej Jahwe i wybraniu Izraela. Występuje tu pewne napięcie, jakby sprzeczność między obu wyrażeniami. Bóg Stwórca, do którego należą niebo i ziemia, wybrał tylko jeden naród. Tekst uzasadnia przyczynę wyboru, jest nią miłość Jahwe do ojców (w. 15): „Tylko do twoich przodków skłonił się Pan, miłując ich; po nich spośród wszystkich narodów wybrał ich potomstwo, czyli was, jak jest dzisiaj” (Pwt 10,15). Mamy tu rozróżnienie między ojcami, do których Jahwe skierował swoją miłość, i potomstwem, które „wybrał”.¹⁵

W tym miejscu tekst tylko krótko mówi o wybraniu, natomiast w innych wyczerpująco rozwija ten temat. W Pwt 4,37 jest mowa o mocy stwórczej Jahwe i wybraniu Izraela. Jest tu mowa o miłości do ojców i potomstwa oraz wspomina wyprowadzenie z Egiptu. Podobnie w Pwt 7,6 nn. mówi o wybraniu i wyprowadzeniu z Egiptu. Urywek kończy się wezwaniem do zapamiętania dobrodziejstw, jakich Jahwe dokonał dla ludu, podobnie, jak w Pwt 4,35.

¹³ W. H. Schmidt, *Königtum Gottes in Ugarit und Israel...*, s. 85 n.

¹⁴ G. von Rad, *Das theologische Problem des alttestamentlichen Schöpfungsglaubens*, Ges. Stud. z. A.T. 1971, s. 136–147.

¹⁵ S. Hermann, *Die konstruktive Restauration. Das Deuteronomium als Mitte biblischer Theologie*, [w:] *Probleme biblischer Theologie. Festschrift G. von Rad*, Stuttgart 1971, s. 155–170, 161.

Treść wezwania do zapamiętania dobrodziejstw ma tu szczególne znaczenie. We wszystkich trzech miejscach (Pwt 4,35.39; 7,9) występują słowa „ki Jahwe hu haelohim – że Pan jest Bogiem”. Chodzi tu o ważną teologiczną wypowiedź. M. Weinfeld nazywa ją „monoteistycznym credo”¹⁶. Są to wypowiedzi wzywające do zapamiętania, że Jahwe jest Bogiem. Dochodzi do tego jeszcze tekst Pwt 10,17: „... albowiem Pan, Bóg wasz jest Bogiem nad bogami i Panem nad panami”. Występuje on blisko z wypowiedzią o wybraniu Izraela (w. 15). Specjalne znaczenie tej grupy tekstów jest wyraźne. Formuła o „Bogu nad bogami i Panu nad panami” ma jeszcze charakterystyczne rozszerzenie: „na niebie wysoko i na ziemi nisko” (Pwt 4,35.39). Formuły te mają jasno wyrazić, że jedynie Jahwe jest Bogiem.¹⁷

Obie wypowiedzi o jedyności bóstwa Jahwe i wybraniu Izraela występują w Księdze Powtórzonego Prawa razem i obie jakby siebie implikują. Nie jest to przypadkiem w teologii deuteronomistycznej. Gdzie jest mowa o wybraniu Izraela spośród wszystkich narodów, tam jest i mowa o jedyności bóstwa Jahwe. Tylko Jahwe jest Bogiem nad bogami i Panem nad panami. Jest to specyficzny element teologii deuteronomistycznej.¹⁸

4. Próbowaliśmy przedstawić problem wybrania Izraela na podstawie tekstów mówiących o tym wybraniu i dać odpowiedź: jeśli Jahwe, Stwórca świata, jest jedynym Bogiem i Bogiem wszystkich narodów, jak może być również „Bogiem Izraela”?

Nie chodzi o specjalne więzi między Bogiem i Izraelem, ale raczej o pytanie, czy i jak ta stara świadomość Izraela była zachowana wobec zmienionego i rozszerzonego rozumienia Boga? Jak daleko świadomość o wybraniu sięga do początków tradycji Izraela? Kiedy przyszło odnowienie deuteronomistycznej teologii, która wprowadziła nowe myślenie? Deuteronomistyczni teologowie poznali niebezpieczne napięcie między rozwijającym się „uniwersalistycznym” rozumieniem Boga i podstawowymi tradycjami Izraela. Zajęli się oni tym problemem i znaleźli odpowiedź, która miała daleko idące skutki dla dziejów izraelsko-żydowskiej (i chrześcijańskiej) religii i teologii. Jakimi środkami deuteronomistyczni teologowie starali się rozwiązać ten problem?

Najpierw posługiwali się pojęciem „bhr”. Słowo to miało już dawno swoje miejsce w języku teologicznym. Jahwe mógł z większej społeczności (1 Sm 10,17 nn.) lub mniejszej (1 Sm 16,1 nn) wybrać jednego człowieka do specjalnego zadania lub urzędu (1 Sm 10,24; 16,8–10). Jemu powierzył zaplanowane zadanie króla, potwierdzone przez Boga, na które mógł się powołać (2 Sm 6,21). Odnosi się to do króla, jak potwierdza również Pwt 17,15. Również do kapłaństwa mógł Jahwe wybierać w różny sposób poszczególne osoby (Lb 16,5.7; 17,20) lub grupy (1 Sm

¹⁶ M. Weinfeld, *Deuteronomy and the Deuteronomist School*, 1972, s. 331.

¹⁷ M. Rose, *Der Ausschliesslichkeitsanspruch Jahwe*, BWANT 1975, 106, s. 119 n.

¹⁸ E. Rössler, *Jahwe und die Götter im Pentateuch und im deuteronomistischen Geschichtswerk*, Diss. Bonn 1966, s. 37.

2,28; Pwt 18,5; 21,5). Także wybrał sobie Jahwe jedno miejsce na siedzibę (Ps 132,13 n.; 78,68; Pwt 12,5).¹⁹

We wszystkich tych wypadkach Jahwe wybierał z większej grupy ludzi lub miejsc i dokonywał wyboru. Podobnie działo się w odniesieniu do narodów we wczesnym okresie religii izraelskiej. Kiedy Jahwe stał się „Królem narodów”, mógł, jeśli chciał, wybierać jeden naród. Do określenia tej sytuacji użyto pojęcia „bhr”, gdy mowa była o wybraniu Izraela spośród narodów. Teologowie deuteronomiczni włączyli to pojęcie do tradycji. Widzieliśmy już, że w Pwt 10,15 uzasadnieniem do wyboru była miłość do ojców. W Pwt 7,6 myśl ta dalej jest rozwinięta, Jahwe wybrał Izraela, „... ponieważ Pan was umiłował i chce dokonać przysięgi danej waszym przodkom. Wyprowadził was mocną ręką i wybawił was z domu niewoli z ręki faraona, króla egipskiego” (w. 8). Miłość Jahwe do ojców, który dał im przysięgę i wyprowadził z Egiptu, tworzą tu przez tradycję pewną całość i uzasadnienie nowych myśli o wybraniu Izraela. W w. 9 Jahwe nazwany jest Bogiem miłosiernym: „Uznaj więc, że Pan, Bóg twój, jest Bogiem, Bogiem wiernym, zachowującym przymierze”. Również w Pwt 4,30 nn. Jahwe mówi, że „jest Bogiem miłosiernym” i „nie zapomina o przymierzu, które przysięgł waszym ojcóm” (w. 31). Dalej następują przypomnienia o wydarzeniach pod Synajem i o wyprowadzeniu z Egiptu (w. 39). W drugiej części przychodzi dopiero argumentacja: „Ponieważ umiłował twych przodków, wybrał po nich ich potomstwo i wyprowadził cię z Egiptu sam ogromną swoją potęgą” (w. 37). W zakończeniu tej wypowiedzi przychodzi formuła o nakazie poznania, że „Jahwe jest Bogiem wysoko na niebie i na ziemi nisko”, jako formuła monoteistyczna.

Powiązanie wypowiedzi o wybraniu z tradycjami o początkach powiązania Jahwe z z Izraelem ukazuje wyraźnie, że nie chodzi tu o całkiem coś nowego, ale o zachowanie i przekazanie tych tradycji w nowych założeniach. Widać w nich powiązania z teologicznymi założeniami Deuteronomium, że na wszystkich miejscach, gdzie jest mowa o wybraniu Izraela, jest mowa również o zachowaniu przykazań (Pwt 4,40; 7,9–11; 10,12 n.; 14,1 nn.). Odnosi się to również do tekstów, gdzie nie występuje słowo „bhr”, ale bliskie są tej grupie tekstów, gdy mówią o Izraelu, jako o wybranym przez Jahwe narodzie. Odpowiednie formuły znajdujemy również w Pwt 7,6 i 14,2 i brzmią prawie jednakowo, mówią o szczególnym wyniesieniu ludu Jahwe: „Ty bowiem jesteś narodem poświęconym Panu (‘am qadoś) Bogu twemu. Ciebie wybrał Pan, Bóg twój, byś spośród wszystkich narodów, które są na powierzchni ziemi, był ludem będącym Jego szczególną własnością” (am segulah). Oba wyrażenia spotykamy w Pwt 26,16–19. Tu jest podobnie jak w Pwt 10,12–15, gdzie głównym tematem jest zachowanie przykazań.

Pwt 26,19 chce wywyższyć Izraela ponad wszystkie narody: „On cię wtedy wywyższy we czci, sławie i wspaniałości, abyś był ludem świętym dla Pana, Boga twego, jak sam powiedział” (Pwt 26,19). O ludzie świętym (‘am qadoś) jest jesz-

¹⁹ H. J. Zobel, *Ursprung und Verwurzelung des Erwählungsglaubens Israels*, „Theologische Literaturzeitung” 1968, 93, s. 1–12.

cze mowa w Pwt 28,9, również w połączeniu z wezwaniem do zachowania przykazań Jahwe.

Znamiennym znakiem deuteronomistycznej teologii wybrania jest łączenie wybrania Izraela przez Jahwe z obowiązkiem zachowania przez Izrael przykazań Boga. Jahwe wybrał swój lud i wywyższył, uczynił go świętym, ale żąda od niego wierności nadanym przykazaniom.

DIE ERWÄHLUNG ISRAELS IN DER DEUTERONOMISTISCHEN THEOLOGIE

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Frage nach dem Alter der Vorstellung von der Erwählung Israel spielt eine wichtige Rolle. Die Meinungen gehen auseinander. Einerseits ist unbestreitbar und anerkannt, dass die Vorstellung von der Erwählung Israels erst seit dem Deuteronomium in einer festen Begrifflichkeit begegnet, wobei dem Verbum „bhr“ die entscheidene Bedeutung zukommt. Andererseits vermuten viele Exegeten, dass das Deuteronomium nur einer Vorstellung, die schon lange vorher existierte, die sprachliche Prägung gegeben hat. In der Tat wird man kaum annehmen dürfen, dass die Verfasser des Deuteronomiums eine Vorstellung von solchem theologischen Gewicht und solcher Tragweite ganz unvermittelt konzipiert hätten. Die Verknüpfung der Erwählungsaussage mit den Traditionen über die Anfänge der Geschichte Jahwes mit Israel zeigt deutlich, dass es hier nicht um etwas völlig Neues geht, sondern um die Bewahrung und Weiterführung des Überkommenen unter veränderten Voraussetzungen.